

KENT TASARIMININ İLETİŞİMSEL BOYUTLARI VE KÜLTÜREL ÇERÇEVESİ Serhat BAŞTAN¹**ÖZ**

Kentsel varlık yerel otoritelerin siyasi ve iktisadi kararlarıyla yürütülen kent planlaması ve tasarımı, zanaat, mimarlık ve mühendislik faaliyetlerinin işlevsel sonuçlarının salt teknik bir bütünü olarak değerlendirilmemelidir. Bütün beşeri etkinliklerin işlevsel yönleri olduğu kadar semantik ve estetik boyutları da bulunmaktadır. Bu ön kabulden hareketle kentsel alanların oluşumunda da işlev, semantik ve estetik olmak üzere üç görünümünün bulunduğu; insan zihninin düzenlerinin kentleri donatan artefakt dünyaya bu görünümleriyle yansıdığını ileri sürmek mümkündür. Tasarım eğilimlerini kuşatan kültürel iklim ve toplumsal ekoloji yapay nesnelere dünyasına yapılan teleolojik müdahaleye kaynaklık ederken çok boyutlu bir beşeri yorumlama olarak tasarım nesnelere aracılığıyla açığa vurulurlar. Kültürel yordamların kılavuzluğunda biçimlenen tasarımcı imgeleme düşünce geleneklerinden, estetik örüntülerden, toplumsal norm ve yapılardan beslenen çok yönlü anlamlar etrafında işler. Dolayısıyla anlam ve estetiğin işlevle harmanlanması okunabilir bir kent tahayyülü ortaya koyarak kentsel çevreye iletişimsel bir güç verir. Ancak kent tasarımı çok aktörlü, eklektik ve kompleks bir süreçtir. Bu yüzden kentsel uzamın anlamlarına ve kullanımlarına ilişkin yaratıcı çalışmalar tekil yapay nesnelere tasarımından köklü biçimde farklıdır.

Anahtar Kavramlar: Kent tasarımı, iletişim, kültür, semantik, işlevler, estetik.

COMMUNICATIONAL ASPECTS AND CULTURAL FRAMEWORK OF URBAN DESIGN ABSTRACT

Urban entity should not be evaluated as a whole of functional results of absolute urban planning and design, activity of crafting, architecture or engineering, which is conducted by decisions of local authorities. There are semantic and aesthetic aspects as well as functional aspects of all human activities. From the point of view of this postulate, it is possible to suppose that there are three aspects of the design of urban sphere as function, semantics and aesthetics, and that the order of human consciousness reverberates through artefactual world with these aspects. Cultural mood and social ecology encircling the design tendencies disclose themselves as multi-dimensional human renditions through design objects while they become sources for teleological

¹ Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, serhatbastan@gmail.com

---

interference to the world of designed objects. Conceiver imagination that is shaped under the instruction of cultural procedures operates around the multi aspectual meanings which is consolidated by cultural patterns, social norms and structures. Hence, blending of meaning and aesthetics with function brings forth a communicational trait to urban sphere by executing a legible city image. But urban design is a multi-actor, eclectic and complex process. Therefore creative works concerning significations and usages of urban space are essentially different from the design of monic artefactual objects.

Key Words: Urban design, communications, culture, semantics, functions, aesthetics.

Giriş

Kentlere dair mimari, planlama veya diğer herhangi türden bir tasarım ve geliştirme faaliyetinin salt dar bir iktisadi ve teknik pragmatizmden değil aynı zamanda tarihsel ve sosyo-kültürel boyutları da içeren holistik bir perspektiften esinlenmesi gerekir. Zira kent medeniyet kadar eski bir olgunun zaman ve mekânda bir ifadesidir. Medeniyet ve kent arasındaki kesintisiz bütünlük, kültürel ve iktisadi olgunlukları ve yetkinlikleri kuşatan kapsamlı bir beşeri oluşumdur. Gerçekten kentin medeniyeti tanımlayıcı bir insan eseri olduğunu söylemek pek abartılı sayılmaz. İnsanlığın bütün başarıları ve kayıpları kentin fizikî ve sosyal yapısında, ona somutluk kazandıran binalarda ve hayat veren kültüründe barınır (Reader, 2007: 22). Medeniyet kuramı kenti odağa alır. Bu ön kabulden hareketle kent içinde konumlanmış tüm beşeri tahayyül ve tasarımların belli düzeylerde semantik ve estetik değerler taşıyan kültürel varlıklar olarak ele alınmaları da aynı zamanda gereklidir. Bir kentsel alanın peyzajı, mimari biçimleri ve kamusal kullanım alanları en az bir fotoğraf, şiir ya da resim kadar belirgin kültürel biçemlerle donatılmış fiziksel formlar olarak tasarımcıları aracılığıyla tabi oldukları medeniyetlerinden yansıyan metinlerdir. Bu yüzden kente ilişkin tahayyüller iletişimsel bir girişime dönüşerek kenti dolduran artefakt nesnelere üzerinde cisimleşirler ve bu nesnelere toplumsal etkileşimlerin örgütlenmesini sağlayan anlamlı yapılar ve kodlar haline getirirler. Tasarımcı ve yorumcu perspektiflerinden bakıldığında her kentin iletişimsel imgesel bir karakterinin olması arzu edilir. Bu karakter kentsel varlık alanını dolduran kültürel nesnelere ne işe yaradıklarını ve nasıl kullanıldıklarını anlatan (işlev hakkında iletişim); hangi toplumsal statülere ve rollere karşılık geldiklerini, ne tür toplumsal anlamları imlediklerini (semantik),

duyulara ve beğenilere nasıl bir haz biçimiyle hitap ettiklerini (estetik) gösteren kültürel bir art yöreye dayanır.

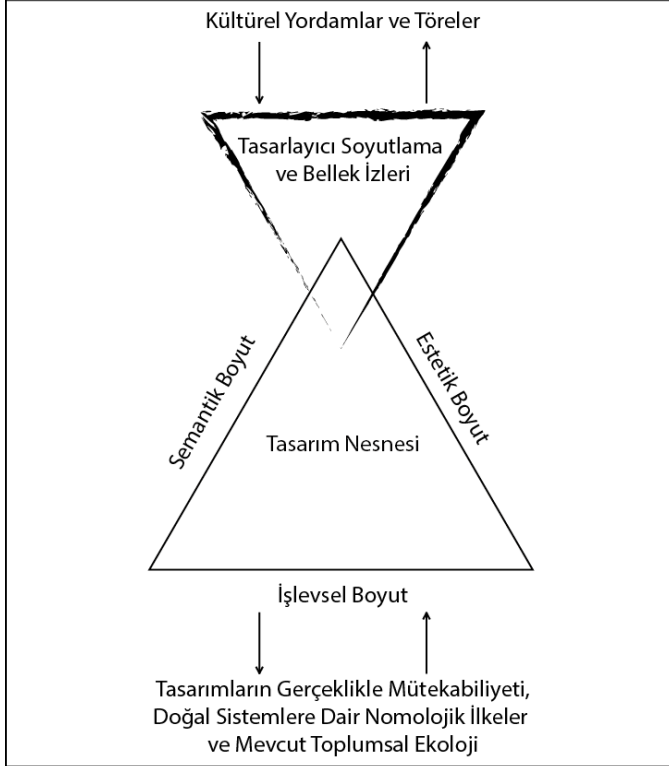
Bu ana tez etrafında makalemiz kent teorileri, sosyal teori, iletişim bilimleri ve tasarım disiplinlerinin temel kavramlarını kuramsal bir şema etrafında birleştirmeyi hedeflemektedir. Kent yaşamını kuşatan yapay varlık alanının inşasının salt ekonomik verimlilik ilkeleri ve mekanik işlerlik yönleriyle ele alınamayacağını; materyal kültür alanına mimari yapı ve mekân geliştirme gibi herhangi bir türden yapılan müdahalenin mutlaka iletişimsel değerleriyle de ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu ekseninde prensip olarak kentsel tasarım pratiklerine kentsel varlıkların kültürel ve iletişimsel güçlerini çevreleyen çok daha genel bir teorik çerçeveden ve şemadan tümdengelsel bir düşünme tekniği ile yaklaşılarak başlamanın kabul edilebilir bir metot olabileceğini varsayıyoruz.

1. Tasarımın İletişimsel Boyutları

İletişim açısından tasarım, iletinin düzenlenerek semantik ve estetik değer taşıyan bir forma sokulmasıdır. Diğer bir ifadeyle tasarım temelde bir enformasyon üretme işlemidir (Baştan, 2009: 179, 188-201). Shannon ve Weaver'ın (1948, 1963) Matematiksel Doğrusal İletişim Modeli'nde enformasyonel sürecin çıktılarının verimliliğini hesaplamaya yönelik olarak sergiledikleri çözümleme bu estetik ve semantik değer boyutlarına işlevselliği de ekler. Bu çözümlemeye göre bir veri setinin gürültü (karmaşa veya düzensizlik) dışında kalan kısmı enformasyonu oluşturur. Bu perspektif bizim burada oluşturmaya çalıştığımız kuramsal çerçeveye de uyumludur. Bizim yaklaşımımıza göre fiziksel bir nesneye biçim vermek ona enformasyon yüklemektir. Başka bir ifadeyle madde ve enerji kullanımı yoluyla tanımlanabilir şekilli bir varlık üretmektir. Enformasyon kavramı, fikir ya da kanaati biçimlendirmek, düşünce örüntüleri oluşturmak, bilgi formuna dönüştürmek, ideaya düzen vermek eylemlerini ya da bu eylemlerin somut çıktılarını işaret eder ki bu çıktılar aynı zamanda bir televizyon haber olayı olabileceği gibi süs eşyası, mimari eser ya da endüstriyel bir nesnenin formu da olabilir (Baştan, 2009: 135). Dolayısıyla anlam, dönüştürülen fizik nesneye enformasyon aktarımı suretiyle biçim vermede kullanıldığı için tasarıma ve üretime konu olan herhangi bir materyal öz kaostan, şekilsizlikten ve belirsizlikten çıkarak tasarım nesnesine, bir çeşit işlevsel, semantik ve estetik varlığa ya da kültürel nesneye dönüşür. Bu yüzden uygulanabilir bir tasarlayıcı soyutlama doğa güçlerince sınırlandırılmış, kültürel yordamlar ve törelerce yönlendirilmiş veya toplumsal ekolojinin sunduğu elverişliliklerce kaidesi belirlenmiş

ama içsel anlamı zengin bir imgesel çeşitlilik arz edebilen kültürel ve iletişimsel bir güçtür. Kültür, kültürün dinamiği olarak iletişim ve anlam kendisinde enformasyon olarak cisimleştiği artefakt varlığın içkin karakteridir. Bu ilişkiyi ve onu çevreleyen konjonktürel güçleri Şekil 1.'deki gibi şematize etmek mümkündür:

Tasarım Dünyasının Konjonktürel Çerçevesi

Şekil 1. Tasarım Nesnelerinin Oluşumu (Baştan, 2017: 982).

Bu modellemeye göre materyal kültürü donatan yapay şeylerin tasarımı, üretimi ve kullanımı kültürün kolektif kaynakları (yordamlar, töreler, uzlaşımlar, moda vb.) ile nesnel varlık alanının (tasarımların gerçeklikle mütakabiliyeti, doğal sistemlere dair nomolojik ilkeler, mevcut toplumsal ekoloji) örtüştüğü ve tasarlayıcı soyutlamanın (İngiliz sosyolog Anthony Giddens'ın [2013] kullandığı ifadeyle bellek izlerinin ve imgelerinin) aracılık (agency) ettiği iletişimsel bir etki alanında meydana gelir. Bu perspektifin kent tasarımı açısından pratik sonucu şöyle ifade edilebilir: Örneğin iklim, evlerin biçimi ve yapılaşma zihniyeti; yol güzergâhlarının coğrafi özelliği, taşıma araçlarının biçimi ve ulaşım sistemlerini tasarlama

zihniyeti; ya da toprak ve flora yapısı, peyzaj uygulama teknikleri ve kentsel çevre düzenleme zihniyeti arasında kesintisiz bir tümlük vardır. Zihinsel tasarımların empirik eldesi bu tümlüğe bağlıdır. Tasarımlar salt fiziksel dünyanın işlenmesiyle elde edilen çıplak uygulamalar olmadığı gibi kültürün örtük anlamlarıyla donatılmış gizemli çıktılar da değildir. Örüntü üretme ve anlam yönelimli insan eylemlerinin ürünüdürler. Tasarımcının tasarım nesnesiyle ilişkisi onu kaotik veya şekilsiz doğal özünden beşeri hedeflere uygun olarak dönüştürmeyi amaçlayan enformasyonel bir biçim verme, anlam yükleme işlemidir ve kaçınılmaz olarak ona iletişimsel bir nesne olma potansiyeli aktarır. Tasarlayıcı bellek izleri ve imgeleme gücü tasarım nesnesinde; tekil dil kullanma, mantık, aritmetik, geometri gibi soyutlayıcı ve örüntü oluşturucu simgesel düşünmenin ve bedensel devinimlerin doğal nesneyi biçimlendirerek ehlileştirilmesi, insan türünün anlamlarına ve kullanımına uyumlu hale getirmesi suretiyle kültürel bir varlık olarak cisimleşir. Böylece anlamlarla kuşatılmış beşeri değeri olan bir artefakt nesnel bileşimi olarak kent semantik ve estetik bir varlık olarak materyal kültür alanını doldurur. Diğer yandan tasarlayıcı soyutlama bireysel bir yaratı değil kolektif bir arka plana dayalı bir faaliyettir. Kültürel örüntülerden, toplumsal norm ve yapılardan beslenen çok yönlü anlamlar etrafında işler ve izomorfik olarak kendisini tasarım nesnelerinde cisimleştirir. Dolayısıyla artefakt nesnel renkleri, biçimleri, hacimleri, işaretleri, etiketleri ve kullanım yönergeleriyle birlikte kendilerini betimledikleri kadar onları tasarlayanlarla kullanıcıları ve onları tasarlayanların kültürel art yöreleri ile toplumsal kurumlar arasında çok katmanlı etkileşimler kurarlar. Tasarımların etkinliği, anlamı, yaygınlığı ve kullanılabilirliği onların toplumsal etkileşim sistemlerinde ve yaygın uzlaşımlarda yer ve statü bulmalarına bağlıdır (Baştan, 2017: 982). Esasında kentleşmeye dair literatürde kullanılan kent imgesi kavramının zemininde de bu kütleli antropolojik şema bulunur.

2. Kente Dair Tasarım Fikirlerinin Dönüşümü ve Kentin Oluşum Süreci

Kent materyal kültür alanının kapsayıcı bir yönünü oluşturan ve kendi kendini örgütleyen tasarlanmış bir varlıklar ağıdır. Ancak diğer artefakt kültürel nesnelere farklı olarak bireysel bir sanatçı veya küçük bir mühendis grubu gibi tutarlı bir irade veya perspektif tarafından değil din, aile, birincil gruplar, yerel otoriteler, siyasal ve ekonomik güçler gibi toplumsal kurumların ve toplumsal ekoloji ile tekno-ekonomik paradigmalardan ortaya koyduğu dinamikler

tarafından eklektik olarak imal edilmiştir. Tasarım biçimleri açısından yaklaşıldığında büyük ölçekli, kolektif ve kompleks oluşumlar olmalarından dolayı kentler bünyelerinde kültürel mutasyonların neden olduğu sayısız çeşitliliği barındırırlar. Bu çerçevede kentsel tasarım düşüncesi de tekil kent komplekslerinden kentlerin tümüne hatta metropollere kadar geniş ve büyük ölçekli kolektif bir artefakt uğraşı olarak görülmelidir. Her ölçekte farklı strateji ve rollerin yerine getirilmesi gerekir. Böylece kentsel tasarım düşüncesi bir seviyeden bir diğerine, bir alt düzey ölçekten -sözgelimi kentsel bir bölgenin planlanmasından- bir üst düzey ölçüğe -sözgelimi bir bütün olarak metropol alana bağlanmasına- kadar karmaşık entelektüel tasarlayıcı eylemleri içerir (Portugali ve Stolk, 2014: 829-836). Her ne kadar modern kent yönetimleri ve kamu otoriteleri kentsel gelişimi denetim altına alacak biçimlendirici çerçeveler, kentsel planlama ve tasarım çabalarıyla öngörülebilir mekânsal varlık alanları oluşturmaya çalışsalar da kentin tarihsel kalıtları, kentsel toplumun kitlesel ve değişken içyapısı ile ulusal ve küresel dünyaya açık irtibat biçimleri bu çerçeveleri zorlayacak ve dönüştürecek taşkın güçler oluştururlar. Dolayısıyla kentsel oluşumlara ilişkin tasarım ve genişleme süreçleri her an kompleks bir dinamizmden beslenir.

Kentsel sorunların salt teknik ve işlevsel çözüm yollarıyla giderilmesi nihai olarak tamamlanmış bir ürün ortaya koymaz. Kent adeta sürekli bir inşa süreci içinde var olan, yeniden ve yeniden biçim kazandırılan, eskiyen envanteri dönüştürülerek yenilenen anlamlı bir tasarım nesnesi gibidir. Dolayısıyla kentler dinamik tarihsel bir sürecin ürünüdürler ve zamanın geçişi kent uzamında her daim gözlenebilir durumdadır. Ancak kentsel uzamda açıkça görülen şudur ki güncel peyzajı biçimlendiren geçmiş süreçler ve olaylar kısmi bir kayıt bırakırlar. Çünkü kentsel biçimler, açığa vurdukları kadar kentsel metnin aralarındaki satırların okumalarını zorunlu kılan gizli tuttıkları formları da barındırırlar (Wagner, 2003: 334). Garde (2008) bu süreci Kuhn'un bilimsel devrimlere ilişkin ünlü kavramlaştırmasından hareketle kentin yerleşik formlarını yıkan yozlaştırıcı varyasyonlar ile yeni bir perspektiften onu tekrar oluşturan bütünleştirici paradigmlar arasındaki fazlar boyunca modelize etmiştir. Etrafı çevrili güvenli siteler, dönüşmüş kamusal mekânlar, banliyölerdeki alışveriş merkezleri ve kenar kentler (Edge Cities) gibi yenilikler önceki meskûn alan, kamuya açık alan ve çarşılar gibi geleneksel şehir konsepti (eski paradigma) içinde yeni dönüşümler oluştururlar. Garde bu tür aykırılıkları yozlaştırıcı

varyasyonlar (anomaliler) olarak adlandırır. Bütünleştirici paradigmlar ise bu aykırılıklara bir tepki olarak belirli bir dönemde ortaya konan toplumsal değerler ile hâkim entelektüel düşünce tarafından güdülenmiş bir dizi reformist fikrin ve değerinin (Yeni Şehircilik, Bahçe Şehir gibi) sistemleştirilmesini ifade eder. Örneğin kasaba hayatında gözlenen geleneksel yaşam yolları ve istikrar imalarına dayalı insani komşuluk birimlerinin (neighborhood unit) inşasından kale tarzı sınırlara, orta ve üst gelir gruplarının yaşam zevklerine hitap eden dışlayıcı güvenli sitelere (gated communities) geçiş bir tür yozlaştırıcı varyasyonun oluşması sürecidir. Geleneksel kent merkezi çarşılarından kenar kent alışveriş merkezlerine geçişte de bu tarz bir yozlaştırıcı varyasyon ortaya çıkar. Zaman içinde bu anomali kendi yeni paradigmasını oluşturarak kentsel reform süreçlerini tetikler.

Ancak Kuhncu perspektiften hareketle üretilen eski paradigma-anomaliler-yeni paradigma gibi dönemsel olarak istikrarlı ve olgun fazlara bölünmüş bir evrimsel süreç fikri, en azından hızlı teknolojik değişme ve küreselleşme ile karakterize olmuş ve durağanlığını yitirmiş günümüz toplumları için problematik bir kuramsal şablon haline gelmiştir. Sürekli bir yap-boz/ekle-çıkarmaları üzerinden yürüyen iç içe geçmiş karmaşık etkileşimleri betimleyen bir yaklaşım kentsel evrimi açıklamada uygun bir bilimsel çerçeve sunabilir. Mutlaka bir bilim felsefesi geleneğinden ilham almak gerekecekse Kuhn'un (2008) paradigmlarından ziyade Kuhn'un yaklaşımını da tekrar elden geçiren Bachelard'ın (2013) inşacı epistemolojik engel ve epistemolojik kopuş fikri daha açıklayıcı gibi durabilir: Buna göre birbirinden ayrı adımlardan oluşan diziler yerine bütün evrelerin aynı anda iç içe geçtiği süreçler ve kalıplar bugünün kentsel yapılarının ve topluluklarının evrimlerini açıklayabilir. İyi kurulmamış bazı fikirlerin yıkılarak bilgimizin belli parçalarının yeniden kurulduğu karmaşık süreçler yansımaları kent sorunlarına ilişkin reformist fikirlerin ve değerlerin oluşmasında da gösterir. Bachelard'a göre bilimsel ve teknik başarı kesintili bir yapı arz eder ve biriken bilgilerden değil bilimsel bakış açılarındaki ani değişimlerden kaynaklanan dönüşümler yaşar. Daha önceki kavramlaştırmalar ve inşalar yerlerinden edilirler; konumlarını yeni, daha kapsayıcı olanlara bırakırlar. Eski kuramların sınırlılıkları geçerlilikleri ve yaygınlıkları ölçüsünde düpedüz birer epistemolojik engel oluştururlar. Diyalektik aklın olumsuzlamasıyla zamanla gerçekliğin kavramlaştırılmasında temel kaymalar yaşanır ve engel teşkil eden eski kuramlar yıkılır. Dolayısıyla mevcut kuramların

evrensel olamadığı sürekli ve dinamik bir dönüşüm yaşanır. Bilimsel bilgi ve teknolojiye bu girift dönüşümler modernite ile birlikte kentsel formların dönüşümlerine de yansımıştır. Genellikle kentsel bir form geleneksele (eski paradigmaya), dönüşümsele (anomali aşamasına) ve modernizme (yeni paradigmaya) -ya da modernite-anomali-postmodernite çizgisine- ait unsurları aynı anda yaşayacak yüksek maliyetli bir kütle olduğu için salt yeni tasarım fikirlerini benimsemiş olmak bu yapıyı istikrarlı, yeni ve tek biçim bir üslup içinde dönüştüremeyecektir. Artefakt kültür alanının tamamı çok sayıda girift ve eş etkin (synergetic) gücün bileşimine ait olduğu için kent gibi büyük ölçekli bir yapıda bu özellik daha belirgin olacaktır. Kent planlaması üzerinde etkili bir perspektif olan Blochian ütopyacılarına göre de kentin materyal dünyası bitirilmiş olmak yerine sürekli ilerleme durumundadır. Burası henüz kesintisiz bir biçimde daha iyi bir dünya ve hayat arayışının rüyaları ile tasavvur edilen ve içeriği herhangi bir an tarafından etkilenen bir ihtimaller alanıdır (Ganjavie, 2015: 94, 95). Bir ütopyanın gerçekleşmesi kadar da bitmiş olması yakındır. Ama ilerleme fikri her daim kozmik tükeniş ve dağınım etkisine de açıktır. İnsan topluluklarının karmaşık kültürel sistemleri ve onu çerçeveyen toplumsal ekolojinin güçleri kendilerine her müdahale durumunda doğrusal olmayan (nonlinear) özgün tezahürleri ile reformist fikirlerin ve değerlerin iradesiyle üretilen mevzuata ve kamu otoritelerine ait formel çerçeveleri bozarlar veya dönüşüme iterler. Dolayısıyla bir kent, belli fazlardaki statik paradigmlar ve politik çerçeveler tarafından tahakküm edilmiş; salt barınma ve toplumsal etkileşim formlarının işlevsel bir sonucu, mutlak olarak ekolojik ve maddi öğeler tarafından kuşatılmış bir mekânlar ve tekbiçim tasarımlar kombinasyonu değildir. Aynı zamanda her biri özel girift amaçlara göre oluşturulmuş mimarilerin ve mekân düzenlemelerinin, sınırsız sayıda insanlar arası etkileşimlerin icra edildiği, bütün bu olguları kuşatan toplumsal çok sayıda değer ve normun bir kent etosu içinde toplandığı parçalı, ipliksi bir tasarım zihniyetleri şebekesinin sonucudur. Bu zihniyetler şebekesi kentsel alanların işlevliliklerine olduğu kadar anlamlarına ve estetiklerine de yatkın tahayyül zincirlerinden doğar.

3. Kent Tasarımının Gizil Fonu: Kentin Tini ve Kültürel İklimi

Haas ve Olsson'a (2014: 64-65) göre kent tasarımında analiz edilmesi gereken üç boyut bulunur: Civitas, genius loci ve urbanitas... Civitas kent topluluğunun bir araya gelmesine yol açan amaç ve nedenlerdir. Genius loci, kent topluluğunun kentsel peyzaj ile nasıl etkileşime girdiğidir. Yerin ruhunu ve kentsel mekânın özel bir yer niteliği

kazanmasını ima eder. Urbanitas ise kentsel topluluğun inşa gelenekleridir. Kent yaşamı, âdeti ve inceliği ile bu inşa gelenekleri arasında yakın bir bağ vardır. Bu perspektife göre kent salt fiziksel bir oluşum ve gelişim olarak tasavvur edilemez. Kente dair bir tin sorunu yerli yerince konumlandırılmadıkça kentsel mekânın fiziksel göstergeleri beşeri niteliklerini yitirmiş anlamsız bir şema içinde kalır.

Muhtemelen her kent fiziksel varoluşunun ötesine taşan manyetik bir mahfaza gibi az ya da çok metafizik bir etki uyandırma eğilimindedir. Durkheimci ekolü izleyen bir araştırmacı tarafından bu durum bir çeşit kolektif bilinç ya da Jung çizgisinde kolektif bilinçaltı olarak betimlenecektir. Simmel'e (2009: 325) göre ise bir kentin fiili genişliği ve menzili onun dolaysız sınırlarını aşan etkilerin toplamından oluşur. En azından tinsel bir çekime sahip kadim kentlerin böyle bir gücünün olduğunu ileri sürmek iddialı olmaz. Örneğin her yerde geçerli tek tip bir kent modeli sunmasa da (Şahin, 2015: 22) bütün özgün varyasyonlarıyla birlikte İslam kent geleneği kutsal mekânların merkeziliği etrafında şekillenmiştir. Bu merkezi kutsal mekânlar kentlerdeki diğer bütün konut, bahçe, pazar-çarşı yeri ve genel peyzaj biçimleri üzerinde güçlü bir töre üretmiştir. Cumalıkızık (Bursa), Safranbolu (Karabük) ve Birgi (İzmir) gibi yerleşimlerdeki geleneksel ev mimarileri, sokak ve bahçe düzenlemeleri, Türk İslam töresinin çizdiği normlara uygun bir aile mahremiyetini yansıtan son derece aşikâr örneklerdir. Turgut Cansever (1997: 15) bir insan ürünü olması hasebiyle insanın inanç sistemiyle ilgili referanslarından kaynaklanan karar ve tercihlerin açıklığa kavuşturduğu İslam mimarisini estetik ve teknolojinin alanında yer almasından ziyade esas itibarıyla ahlâk ve din alanının bir sonucu olarak tarif eder. Mimari maddi, biyo-sosyal ve psikik varlık düzeylerine ait kanunları yerli yerine koyan bir kozmoloji ve varlık telâkkisi tarafından kontrol edilir.

Kent teorisine öncülük eden önemli düşünürlerden Fustel de Coulanges da kentin önemli merkezi kurumunu din olarak betimler. Coulanges'a göre kent öncesi toplumun çekirdeği ailedir. Bu çekirdek kent oluşumunun kökenine ilham vermiş olabilir. Buna göre ailenin bütünleşme noktası kalpte, dini sembollerinde ve evin papazı olarak babaya tapınılmasında bulunuyordu. Birkaç ailenin birleşmesi aşiretin kalbini oluşturuyordu. Çeşitli kabileler de her birinin tapınma biçimine saygı gösterilmesi koşuluyla bir birlik meydana getiriyordu. İşte bu ittifakın gerçekleştiği gün artık kent ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kentin kurulmasında kritik nokta, dini birlik ve

kentin kalbinin kurulmasıydı. Kent ortak ibadet için yeni bir sığınak biçimini aldı. Kadim kent, dini bir topluluktan (Martindale, 2012: 62). Arkeolojik olarak Çanak Çömlek Öncesi Neolitik A Dönemi'ne (M.Ö. 9600 - 7300) ait olan Göbekli Tepe'de (Şanlıurfa) yapılan kazıların gösterdiği bazı kanıtlara göre ilk sabit mekânların barınma, tarımsal üretim ve artık ürünün ticari amaçlı dağıtımını için insanların bir araya gelmelerinden önce tapınma amaçlı olarak inşa edilmiş kutsal yerler olduğu görülüyor (www.gobeklitepe.com). Nitekim çevresindeki bütün dağlardan ve yüksek konumlardan görünebilecek şekilde yeri seçilmiş olan bu mekânda tapınak şeklinde bir düzenlemenin etrafında insanların sürekli yaşadıkları barınakların bulunmadığı; yılın belli zamanlarında göçebe grupların burada bir araya gelerek ritüeller gerçekleştirdikleri, hatta "ilk yerleşik insanlar olan ölümlerin" gömüldüğü kutsal bir mekân olduğu tahmin edilmektedir. M.Ö. 7000'lerde ölümlerini evlerinin zeminine gömen Çatalhöyüklerde olduğu gibi ölü atalara duyulan mistik saygının bu suretle yerleşik hayata geçişi teşvik edebileceği de ileri sürülüyor. Söz konusu teoriye göre toprak mülkiyetinin temeli belki de bu şekilde başlamıştır. Çünkü hiç kimse bir ailenin, ölümlerini gömdüğü toprak üzerindeki mülkiyet hakkından kuşku duymazdı (Reader, 2006: 33-34, 37). Benzer biçimde İslam toplumlarında da kutsal bir odak olan Kâbe'nin insanoğlunun inşa ettiği ilk ev, Mekke'nin ise ilk kent olduğuna inanılır. Kâbe Arabistan Yarımadası'nda bir inanç ağı oluşturduğu gibi ticari, siyasi ve kültürel hareketliliğin de odağında bir motivasyon merkezi olmuştur. Şüphesiz Mekke'nin kuruluşu anında Kâbe gibi mimariler bugünkü anladığımız anlamda doğrudan kent niteliğindeki mekânların inşa edilmesine yönelik bir tasarım stratejisinin ürünü değildir. Ancak bu tarz odak noktaları kutsal bir coşku ve kolektif birlik duygusuna yol açarlar ve bir kentin kendi otantik dinamikleri içinde gelişimini başlatma hususunda ortak bir ilham vermiş arke tipler olarak işlev sağlarlar. Böyle bir odak noktası kentin gelişmesine destek verecek güçlü bir tin sağladığında kentsel bir topluluk oluşturmaya dair öngörülebilir kültürel örüntüler ve töreler üretir. Onun sayesinde kentsel topluluk biçimsel ve kültürel kimlikler kazanarak genişler. Bu tarz bir kozmoloji ve varlık telâkkisinden türeyen kutsallığın bir mekânda yoğunlaştığı ve kolektif bir yaşamı organize ettiği bu anlayışın otantik temellere sahip birçok mimari geleneğin antropolojik ortak özelliği olduğu söylenebilir.

Sözgelimi Sümer kentleri tapınaklara dayalı bir yönetim biçimi etrafında yayılmıştır. Sümer inancına göre Cennet bir bahçe değil bir

kenttir. Kutsal İmparatorun yaşadığı Çin başkentleri ise geometrik bir kusursuzluk taşımıştır (Reader, 2007: 43, 100). Bu kutsal kusursuzluk Geleneksel Çin’de bütün mekâna yayılmıştır. Örneğin Çin bahçeleri, insan elinin yarattığı harikalar olarak değerlendirilebilir. Yapay göller, tepeler ve bunların üstüne kurulmuş görkemli tapınaklar, kuleler içerir. En küçük taş kadar her şeye bir form verilir. Sizin keşfetmeniz için çeşitli oyunlarla bahçe yönlendirilir, küçük havuzlarla, kemerlerle ve köprülerle sizi içine doğru çeker. Gizlidir. Özeldir (Çizgen, 1994: 79). Roma önce pagan panteonunun sonra Hristiyan mitolojisinin yapılandığı bir şehirdir. İstanbul’un ruhu Doğu Roma’da Ayasofya’ya Osmanlı’da Ayasofya ve etrafındaki büyük cami komplekslerine sinmiştir. Ayasofya kubbesiyle ilahi gücü, sütun ve duvarlarıyla da bu tanrısallığa hizmet eden beşeri gücü temsil ederek din ile siyaseti sembolik olarak birleştiriyordu (Cündioğlu, 2012: 39). Adım attığınız her kentinde karşınıza bir tapınak ya da kutsal mezar çıkan Antik Mısır’da da, sadece toplumsal değil teolojik düzenin temsilcisi Hitit Kralı’nın yaşadığı Hattuşaş’ta da güç, düzenleme, birleştirme işlevleriyle ve temalarıyla bütün bu kentsel kozmogonilerin izlerine rastlanır. Hattuşaş’ın merkezi Hatti ülkesinin en önemli tanrısı Fırtına Tanrısı ile Arinna şehrinin Güneş Tanrısı’na adanmış Büyük Tapınak tarafından domine edilir. Nasıl dilsel düşünme ile mitik kavrayış ortak bir arkaik kökünde işbirliği içindeyse (Cassirer, 2011) iletişimsel bir ifade olarak ele alındığında mimarının de önce kutsal mekânlarda kendini en rafine formunda dile getirdiğini görüyoruz. Bu yüzden en otantik en eski kentler kolektif coşkuları düzenleyen yaratıcı bir merkezle kutsanmıştı. Geleceğe dönük ütopyacı kent planlaması ve tasarımı ekollerinde de aslında bu mistik yön bulunur. Sümerliler’in cenneti bir kentte aramasına benzer biçimde mistizmi gelecekte arayan, kusursuz, ama erişilemez bir toplum hayal eden ütopyacılık yeryüzüne hatta kente indirilmiş bir cennet tahayyülüdür (Ganjavie, 2015: 90-91).

Şüphesiz bütün tekil kent formlarının merkezinde bu mistik çekirdek bulunmaz. Özellikle erken modernizmden itibaren kentlerin seküler odakları veya yönelimleri giderek daha fazla temayüz etmeye başlamıştır. Rönesans öncesi İtalya kentleri ticaret ağları, Orta ve Kuzey Avrupa’nın birçok Germen, Frank, Kelt ve Norman kenti ise askeri garnizonlar ya da feodal malikâneler civarına konumlanan ticaret ve zanaat kümelenmeleri etrafında yükselmiştir (Weber, 2012: 85-109). Charles H. Cooley’in ünlü ulaşım teorisi coğrafi konumlarının sağladığı avantajların belli kentlerin yükselişlerine

imkân verdiğini ileri sürer. Adna Weber vurguyu ekonomik güçlerin sunduğu fırsatlara kaydırır. Josiah Strong ise moral ve manevi özelliklerin aksine maddi olanın tek yanlı gelişiminin sürüklediği materyalistik kentlerin Sanayi Devrimi sürecinin en belirgin tarzı olduğunu; bu kentlerin entelektüel ve moral gelişiminin geride kaldığını belirtir (Martindale, 2012: 18-23). Başlangıçta coğrafi üstünlük veya ritüelistik çekim merkezi olma gibi bazı özellikler bazı kadim kentler için avantaj sağlamış olsa bile zamanla kentleri karakterize eden olguların giderek daha yoğun biçimde onu çevreleyen sosyo-ekonomik dinamikler ve kentsel toplulukların içsel dinamizmiyle şekillenmiş özerk formlara dönüştüğü söylenebilir. Kentlerin büyümesinin, önemli ölçüde uygun toplumsal ekolojilere sahip olma bahtı ile bu ekolojileri istimal edebilen bir kentsel topluluk ekonomisinin ve kültürünün ortak eseri olduğu görülmektedir. Ancak bütün bu beşeri maddi faaliyetleri meşru kılacak bir kolektif kent imgesine, kimliğine ve kutsallığına dair anlamlar kent toplumunun devamı ve çekiciliği açısından motive edici güç olmayı bir şekilde sürdürmüştür. İstanbul, Roma, Kyoto gibi kentler salt özel coğrafi statüleri veya ekonomik akışkanlıkları açısından değil aynı zamanda bu üstünlükleri destekleyen güçlü birer tarihsel ve moral anlam şebekesi tarafından da desteklenmişlerdir. Modernizmle birlikte güçlü bir kültürel iklimden ve tinden sapma eğilimi gösteren daha profan örnekler ağırlıklı hale gelmiştir kuşkusuz. Aslında bu örnekler, Weber'in büyü yitimi ve rasyonelleşme olarak adlandırdığı toplumsal süreçlerin bir numunesi olarak geç modern veya post modern insanın kente ilişkin algılarını değiştiren başka bir çeşit seküler din tarafından donatılmışlardır. Kutsal merkez etrafında konumlanmış varlık telâkkisi yerini sanayinin, ticaretin, tüketimin ve eğlencenin sözde piyasa tanrılarına bırakmıştır. Singapur, New York gibi merkezini finans kapitalin dev gökdelenlerinin oluşturduğu bir dışa açılım ya da Las Vegas tarzı postmodern biçemlerin hakim olduğu eğilimler bir taraftan salt iş dünyasının gereklerine göre işleyen bir kentsel akış ortaya çıkarırken diğer taraftan eski kentsel kolektif tinin boşalttığı alanı bireyselleşmiş yaşam biçimlerinin, beğeni kültürlerinin ve üretim-tüketim örüntülerinin yönettiği yoğun uyananlarla tıktıştırılmış metropol bir mekanizmaya teslimine yol açmıştır. Bu yolla gerek kentin kolektif gerekse kentli insanın bireysel tını F. Tönnies'in cemaatten cemiyete geçiş olarak tanımladığı süreci karakterize ederek yabancılar arası ikincil ilişkilerle biçimlenmiş hesapçı, mesafeli ve biçimsel bir forma bürünmüştür. Bu metropol

mekanizma bireysel ve yüzeyseldir, ama bireyin perspektifinden onu özgürleştirici niteliktedir. Bu seküler metropol mekanizmayı açıklamak için Simmel (2009: 321, 327) metropolün en bireysel kişisel varoluş dürtülerine vesile olmasının en derin nedeni olduğu tezini savunur:

“Modern kültürün gelişimine damgasını vuran şey , “nesnel tin” denilebilecek şeyin “öznel tin”e galebe çalmasıdır. Yani, hukukta olduğu gibi dilde de, sanatta olduğu gibi üretim tekniğinde de, ev ortamındaki nesnelere olduğu gibi bilimde de bir tin toplamı cisimleşmiştir. [...] Her halükarda, birey nesnel kültürün aşırı büyümesiyle başa çıkmakta gittikçe zorlanır. Birey ihmal edilebilir bir niceliğe indirgenir, ama bu bilincinden çok pratiğinde ve bu pratikten kaynaklanan muğlak duygu durumlarının bütününde yaşanan bir indirgemedir belki de. Birey elinden her türlü ilerlemeyi, maneviyatı ve değeri söküp alan ve bunları öznel formlarından çıkarıp salt nesnel bir hayat formuna dönüştüren muazzam bir şeyler ve güçler organizasyonu içindeki bir dişliden ibaret hale gelmiştir. Metropolün her türlü kişisel hayatı saf dışı bırakan bu kültürün gerçek arenası olduğu açıktır. Burada binalarda ve eğitim kurumlarında, mekânı fetheden teknolojinin yarattığı harikalarda ve konforda, cemaat hayatı oluşumlarında ve devletin gözle görülür kurumlarında öyle ezici bir billurlaşmış gayrişahsilemiş tin vardır ki kişilik onun etkisi altında kendisini muhafaza edemez tabiri caizse.”

Simmel’e (2009: 322-325) göre böyle bir metropol kültürü insana ihtiyatlı ve bezgin bir tavır içinde olmayı dayatır:

“Bu ihtiyatlılık bireye başka hiçbir koşulda benzeri olmayan bir türde ve miktarda kişisel özgürlük bahşeder. [...] metropol insanı, etrafı küçük hesaplar ve önyargılarla kuşatılmış olan kasaba insanının tersine, manevi ve rafine anlamda “özgür”dür. Çünkü büyük çevrelerdeki zihinsel hayat koşulları, karşılıklı ihtiyatlılık ve kayıtsızlık, bireyin bağımsızlığı üzerindeki etkisini en çok büyük şehrin yoğun kalabalığında hissettirir. Bunun nedeni de buradaki bedensel yakınlığın ve mekân darlığının zihinsel mesafeyi daha da görünür kılmasıdır. İnsanın kendisini hiçbir yerde metropol kalabalığında olduğu kadar yalnız ve kaybolmuş hissetmemesi de, bu özgürlüğün öbür yüzüdür kuşkusuz. Zira başka yerlerde olduğu gibi burada da insanın özgürlüğü duygusal hayatına illaki rahatlık şeklinde yansımaz. [...] Birleşip hayat biçiminin kesinlik ve netliğini oluşturmuş olan faktörlerin aynıları, büyük ölçüde gayrişahsi bir yapı da oluşturmuşlardır; ama, öte yandan, son derece şahsi bir özelliği de teşvik etmişlerdir. Dünyadan bezmişlik (blasé) tavrı kadar metropolle doğrudan doğruya bağlantılı ruhsal bir fenomen yoktur belki de. Dünyadan bezme tavrı öncelikle zıt sinir uyarımlarının hızla değişmesinden ve iyice sıkıştırılmış olmalarından kaynaklanır. [...] İnsanı dünyadan bezdiren şey sınırsız haz peşinde koşulan hayattır çünkü böyle bir hayat sınırları o kadar uzun süre azami tepki vermeye zorlar ki en sonunda hiç tepki vermez olurlar. [...] Dünyadan bezmenin özünde ayırt etme yeteneğinin körleşmesi yatar. [...] nesnelere algılanmadığı anlamına gelmez bu; burada söz konusu olan

---

şey, şeylerin anlamlarının ve farklı değerlerinin, dolayısıyla da bizatihi kendilerinin önemsiz şeyler olarak deneyimlenmesidir. Bezgin kişi her şeyi aynı yavan ve gri tonda görür.”

Modern kentin bu kültürel iklimi onun mekân tasarımlarına da yansır. Bu tasarımlar cemaat içi kolektif güdülenmeler ve coşkular etrafında örgütlenen bir etkileşimler sistemi ile değil ağırlıklı olarak tekil veya küçük gruplar içinde deneyimler yaşayan insanların bireyleşmiş talepleri ile karakterize olurlar. Modern kentte odak artık kutsal yönelimler değil profan hedefler etrafında kümeleşen bireylerin veya ait oldukları küçük birincil grupların yatay toplumsal hareketlilikleri, tüketimleri, eğlenceleri ve dinlenceleridir. Modern ya da postmodern zamanlarda kentsel iletişim tasarımının semantiği ve estetiği bu odağa göre oluşur.

4. Kent İmgesinin Oluşumuna Etki Eden Semantik Faktörler ve Kentin Bir İletişim Sistemi Olarak Kavranması

Öyle görülüyor ki bir kent sadece barınma, ulaşım, ticaret ve benzeri toplumsal etkileşim formlarının işlevsel bir ürünü değil aynı zamanda kültürel teamüllere ve uzlaşılara göre tasarlanmış mimariler, mekân düzenlemeleri ile toplumsal değer ve normların bir kent etosu içinde bütünleştirildiği bir anlamlar ağıdır. Bu zaviyeden bakıldığında kent imgelerle dolu okunabilir bir metin gibidir ve onunla temasa geçen öznelerin tahayyül ettikleri kent imgeleri aracılığıyla anlamlandırılabilir.

Kent imgesi kent peyzajının gözlemcileri tarafından algılanmasıyla başlar. Kent peyzajı binaları, meydanları, caddeleri, manzaraları ve ekosistemleri, akışları, anlam şemalarını ve herhangi bir çevreyi inşa eden ve biçimlendiren insanları içeren hem özel hem de kamu alan ve mekânlarının bir bileşimidir (Haas ve Olssen, 2014: 60). Kent imgesi, bu bileşim ile yaşam tarzlarının özünde uyandırdığı izlenimlerdir. Sokakları, caddeleri, parkları, heykelleri, kütüphaneleri, halkın bir arada bulunduğu mekânları, insanların giyimi ve davranış biçimleri, kentin mimarisi bize bir görüş ve duyuş verir (Çizgen, 1994: 19). Kent imgesi kentin onun sakinlerinin veya ziyaretçilerinin bellek izlerinde oluşturduğu çağrışımlar, soyutlamalar, gezinti hatları ve kullanım kalıpları, kente dair duygusal yan anlamlar, mitler ve tahayyüllerden müteşekkil işlevsel, semantik ve estetik bir anlamlar akımı içinde biçimlenir.

Kevin Lynch (2010: 3, 10-11, 96) güçlü bir kent imgesinin inşası için kent manzarasının görünürlüğünü ifade etmek üzere semantikte olduğu gibi okunabilirlik kavramını kullanır. Bundan kasıt, kentin, kendisi aracılığıyla kısımlarının tanınacağı ve tutarlı bir doku içinde

düzenlenebileceği bir tabiidir. Tıpkı basılmış bu sayfa gibi, okunaklı olabiliyorsa, kent tanınabilir sembollerle bir doku oluşturup görsel olarak kavranabilir. Böylece okunaklı bir kent, bölgeleri, sınırları, yolları kolayca ayırt edilebilen ve bütünlüklü bir doku içinde gruplanarak imgelenebilen bir alan olur. Lynch'e göre imgelenebilirlik, fiziksel bir objenin herhangi bir gözlemciye güçlü bir imge oluşturma ihtimalini taşıyan niteliğidir. İmgelenebilir bir nesnenin belirginlik, uyumluluk, anlaşılabilirlik, okunaklılık ve görünürlük özelliklerini taşıması gerekir. İmgeyi geliştirmek, gözlemci ile gözlenen arasında çift yönlü iletişimsel bir süreç olduğu için imgeyi sembolik araçlarla, algılayanın eğitilmesiyle ya da çevrenin yeniden düzenlenmesiyle güçlendirmek mümkündür. Buna göre kent imgesinin kendisi, gerçekliğin kesin ve küçültülmüş bir modeli değildir. Tutarlı bir şekilde soyutlanmış ve ölçeği küçültülmüş de değildir. Bölümlerin ilişkilendirilmesi ve yapılandırılması, kullanışlı bir basitleştirmeye gidilerek mümkün olmuştur. Birleştirilerek veya çarpıtılarak öğeler azaltılmış, ayıklanmış ve hatta gerçekliğe başka öğeler eklenmiştir.

İnsan özne için tanınabilir bir çevrede yaşamak üzere soyutlamalar ve basitleştirmeler yapma, tipleştirme ve örüntülerle tanımlama eğiliminin antropolojik bir belirleyici olduğu ön kabulünden hareketle muğlak olmayan ve kolaylıkla yönelimleri, hareket ve akışları, ama bazen de sıra dışı keşifleri içeren mekânsal düzenlemeler kent tasarımının semantik ve estetik kodlarının oluşumunun iletişimsel merkezinde yer aldığı ileri sürülebilir. Bu oluşumun temel fiziksel öğeleri (göstergeleri) ile bunları kültürel kodlar kullanarak müzakere eden gözlemci (kentsel metnin okuyucusu) arasında dinamik ve sürekli bir iletişim bulunur.

Anlamları bakımından öncelikle kentsel alanların iletişimsel organizasyonu özel ve kamu ayırımının göstergelerine dayanır. Bazı mekânlar kompleks bir anlamlandırma sistemi tarafından korunmuştur ve dışarıda kalanlara göre ayrı tutulmuştur. Bu alanları oluşturan işaretler, sınırlar, çitler, duvarlar ve kapılar gibi "mekânsal araçlar" ile daha önceden belirlenmiş çalışma saatleri, etkinlik programları gibi "zamansal araçlar" bulunur. Fiziksel nesnelere ve sosyal düzenlemelere aracılığıyla dile getirilen bu kompleks kodlama sistemi yabancıların izinsiz giremeyeceği özel alanları gösterir. Diğer yandan kamu mekânları ise sınırlı bir kısıtlamayla yabancıların ve kent sakinlerinin birlikte girebileceği herkese açık yerlerdir. Bu anlamlandırma ve ayırım sistemi en nihayetinde belli bir sosyo-kültürel bağlam içine gömülüdür ve bu kodların anlamlarına aşına

olmayan yabancılar için okunaklı değildir (Madanipour, 1999: 880). Gerek özel gerekse kamusal mekânların oluşumunda iletişimsel bir zeminin kurulması için kentin planlama ve tasarımının dinamik süreçler ve statik süreçler olmak üzere iki farklı set temelinde kurulması gerekir. Dinamik süreçler insan akışları, etkileşimleri ve çevreye kinetik enerji veren altyapı arterleri tarafından karakterize edilir. Bu olgular mekânsal peyzaja bakma biçimimizi ve belli bir kentsel durumu ve bağlamı deneyimleme tarzımızı etkiler. Statik süreçler ise istikrarlı yapı formlarının ve biçimlerinin üretimini, bunların birleşik devamlılığını ifade eder. Öyle ki caddeler, binalar, meydanlar ve açık alanlar istikrarlı bir referans sistemi ve performans yapısı sunmak üzere kentsel bir çevre tanımlarlar (Haas ve Olsson: 2014: 61). Lynch (2010: 51-87) ikinci kategorideki fiziksel unsurları, başka bir ifadeyle statik süreçleri yollar, kenarlar/sınırlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleri olmak üzere 5 temel fiziksel öğeye (göstergelere) indirger. “Yollar” insanların hareket halindeyken kenti gözlemlemesine ve sokaklar, yaya yolları, toplu taşıma alanları, kanallar ve demiryolları gibi hatlar üzerinde diğer çevresel öğeleri algılayabilmesine ve bütünüle ilişki kurmasına yardım eder. Kent bütüncül olarak belirli yollar ve aralarındaki ilişkilere göre algılandığı için yolların kentin bir metin olarak okunmasında merkezi bir önemi bulunur. Yollar boyunca gözlemlenen uzamsal özellikler kent imgesini güçlendirir. Yolların genişliği veya darlığı, yol üzerindeki yapılaşmanın özel cephe karakteristikleri, kentin özel oluşumlarına yakınlık, özenli bitkilendirmeler, yolların kafa karıştırıcı olması veya aksi, uzamsal süreklilik, yolların başlangıç noktaları ve istikamet özellikleri gibi karakteristikler bu algıyı olumlu ya da olumsuz biçimlerde etkiler. “Kenarlar ve sınırlar” ise yollar gibi algılanmayan doğrusal unsurlardır. Her zaman değilse de genellikle iki tür alanı birbirinden ayıran sınırları oluştururlar. Nehir kenarları, kıyı alanları, demiryolları, duvarlar, otoyollar veya bölge sınırları bunlara örnek olarak verilebilir. Sürekliliği doğrusal olarak bölerler ve yanal referans görevi görürler. Güçlü kenarlar her zaman girilemez olmak zorunda değildir. Çoğu kenar öğesi, ayırıcı engeller olmaktan ziyade birleştirici bağlantı yerleri sunarlar. “Bölgeler” diğer öğelere nazaran daha büyük kent parçalarıdır. Ortak karakteristiklere sahiptirler, içten algılanabilirler ve bazen de biri içinden veya yanından geçiyorsa dışsal referans olarak kullanılabilirler. Doku, alan, form, ayrıntı, sembol, yapı tipleri, kullanımlar, işlev, kentliler ve sosyal statüler, onarım durumları ve topografya gibi sınırsız çeşitlilikte bileşene sahip tematik

sürekliliklerdir. Bölgelerin çok çeşitli sınırları vardır. Bazıları katı, belirli ve kesin bazıları ise yumuşak veya belirsiz olabilir. “Düğüm ve odak noktaları” ise gözlemcinin kente girebilmesini sağlayan stratejik noktalar. Özellikle ulaşım sisteminde kesintilere neden olan kavşaklar, kentin bir bölümünden diğerine geçişi sağlarlar. Bunun dışında fiziksel özelliklerin veya kullanımların yoğunlaştığı köşe başı faaliyet alanları, bir bölgenin çekirdeğini ve faaliyet merkezini oluşturan toplanma noktaları odak noktaları oluştururlar. Bunlara kentin nüvesi denilebilir. Birer semboldürler ve etkileri mekâna yayılır. Son olarak muhtelif “işaret öğeleri” noktasal referans kaynakları biçiminde çalışırlar. Bunlar bir bina, işaret levhası, dükkân veya tepe gibi kolayca tanınabilen fiziksel oluşumlardır. Bu kategorinin en önemli fiziksel karakteristiği, bağlam içerisinde kolayca hatırlanan, biricik ve tek bir öge olmasıdır. Belirgin bir formu varsa, artalanıyla tezat oluşturuyorsa ve uzamsal konumu öne çıkıyorsa, işaret öğeleri kolaylıkla tanınabilir ve onlara önem atfedilir. Deneyimli kent sakinleri işaret öğelerini rehber olarak kullanma eğilimi gösterirler.

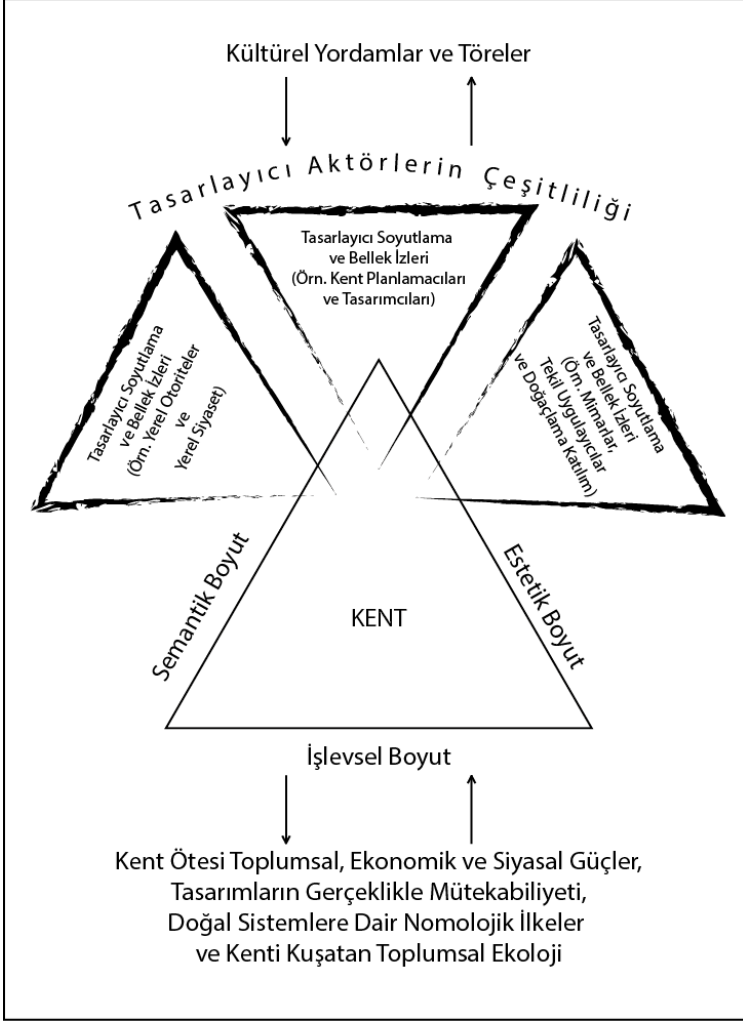
Kent planlamacılarının ve tasarımcılarının ağırlıklı olarak yapmaya çalıştığı şey okunabilirlik ve imgelenebilirlik açısından bu göstergeleri tabi oldukları kültürün yaygın değer ve normlarına uygun biçimlerde kültürel kodlarla ve tercih edilen tasarım üslubu içinde tutarlı bir bütünlük halinde birleştirmektir. Ancak kent tasarımı bu derece yalın ve kontrol edilebilir bir süreç değildir. Zira kentin doğal gelişim biçimi hayli eklektik ve kaotiktir. Bir odaya yeri değil özellikle modernite içinde sürekli disipline edildiği için radikal dönüşümlere açık bir arenadır (Türkoğlu, 2010: 221). Kente dair tasarım tahayyülleri ile kentin kendi içsel gelişim dinamikleri arasındaki bu çelişki çoğu kentin iletişimsel bir güç ile donatılması noktasında zorlayıcı olur. Özellikle metropol alanlarda bu zorlayıcı çelişki daha belirgindir. Çünkü metropol kentin mekânsızlaşması, nüfus yığılması, sürekli ve çok yönlü yatay hareketlilik bu alanları örgütlemeyi güçleştirir. Oysa metropolün tekniği, bütün faaliyetlerin ve karşılıklı ilişkilerin istikrarlı ve gayrişahsi bir zaman çizelgesi içinde gayet dakik bir biçimde bütünleştirilmesi mantığına dayanır. Dakiklik, hesaplanabilirlik, kesinlik metropole özgü varoluş tarzının karmaşıklık ve kapsayıcılığı tarafından hayata dayatılır. Bu özellikler söz konusu hayatın para ekonomisiyle ve entelektüalist karakteriyle çok yakından bağlantılı olmakla kalmazlar, aynı zamanda hayatın içeriklerine de renklerini verirler. Genel ve kesin biçimde şematikleştirilmiş hayat formunu dışarıdan almak yerine, hayat

tarzını içeriden belirlemeyi amaçlayan akıldışı, içgüdüsel, mütehakkim özellikleri saf dışı etme eğilimindedirler (Simmel, 2009: 320). Eklektik ve kaotik gelişmeyi bu amaçlar ve motivasyonlar etrafında dizginlemek üzere sarf edilen çabanın neden olduğu gerilim metropol kentin tasarımını estetik hazlarla ve semantik biçimlerle donatmaktan ziyade işlevselliğin ağır bastığı bir etkileşim sistemine çevirir. Böyle bir iletişim ortamında kent imgesinin fiziksel içeriğini oluşturan öğeler birbirinden bağımsız olarak değil, özellikle yolların ilişkilendirme işlevi aracılığıyla ara düzeylerde bileşik ama parçalı bir imge bütünlüğü içinde organize edilir. En nihayetinde bütün kentsel çevre için tek bir kapsamlı imge yerine, imge dizilerinden oluşmuş kompleks bir yapı ortaya çıkar (Lynch, 2010: 93-94). Diğer yandan tasarımın tutarlı ve standartları belirlenmiş bir sistematik içinde ele alınması gerekir. Bütün bir sisteme yayılmış tutarlılık ve standartlaşma örüntülerine sahip sistemler kullanıcıların kendilerini nelerin beklediğini bilmesine ve gerekli olan güvenlik ve aşinalık duygusunun sürdürülmesine imkân verir. Bu tür gereksinimlerin tasarlanması, kullanıcıların herhangi bir karmaşıklığın üstesinden gelmesini kolaylaştıran geniş bir araçlar yelpazesinin -işaretler, mekânlar, taşıtlar, ses- eşgüdümünü gerektirir (Heskett, 2013: 150-151). Etkin bir kentsel tasarım, anlaşılan o ki, aslında iletişim hedeflerini de içeren enformasyonel ve düzenleyici bir meydan okuma niteliği taşır.

Bütün çelişkilerine ve zorlamalarına rağmen arzu edilen bir ilke olarak kentin, özellikle de metropolün tasarımı, gözlemcisine onun ihtiyaç duyduğu malûmatı verebilmeli ve gerekli işlevsel yönlendirmeleri yapabilmeli; kullanım, estetik ve semantik açıdan beşeri taleplere uygun yaşanabilir bir alan imgesi oluşturmalıdır. Dolayısıyla kentin dolayımıldığı enformasyonellik yalın ve mekanik bir siberetik sistem içinde değil kentin konumlandığı toplumsal ekolojiyi, maddi kaynakları ve kültürel yordamları tutarlı bir yapı içinde örgütlemelidir. Kentin sınırsız aktör, seçenek ve çözümün iç içe geçtiği kompleks bir yapı arz etmesinden dolayı bu örgütlenme ve yapılaştırma için sunulabilecek mutlak bir formülasyon ya da bilimsel yasa bulunmaz. Kentsel mekânların tasarımı mimarlık, kent ve bölge planlama, peyzaj mimarlığı gibi birçok disiplinin ilgi alanında çok boyutlu ve çok aktörlü bir faaliyet olarak durumsal yönelimler gösterir. Bu yüzden kente özgü dış ortamların tasarımı hakkındaki fikirler ve onlardan beklenen işlevler yelpazesi de çok geniştir (Heskett, 2013: 101). Dolayısıyla kentsel uzamın tasarımına ilişkin gerçekliği bütün yönleriyle betimleyebilecek bir modelleme

yapmak zordur. Her kent kendi özgün koşullarının tekil ürünü olarak zuhur eder. Diğer yandan hiç değilse kategorik olarak kenti kuşatan güçleri çok genel bir şablon içinde sunmak da mümkündür:

Kentsel Mekânın Tasarımının Konjonktürel Çerçevesi

Şekil 2. Kentsel Mekânın Oluşumunu Etkileyen Güçler

Yukarıdaki şema herhangi bir hiyerarşik öncelik gözetmeksizin kültürel olguları yukarıda ve maddi olguları tabanda betimleyecek biçimde kentsel mekânın tasarımının konjonktürel çerçevesini betimlemektedir. Burada sergilenen yaklaşıma göre kentsel tasarım verili toplumsal, ekonomik ve siyasal ilişkiler içinde kentsel ekoloji içinden seçimler yapmaya dayalı iletişimsel bir etkinliktir. Bu işlem

kültürel ve maddi paradigmadan yapılan seçimlerle gerçekleştirilen bir çeşit söz dizimi olarak düşünülebilir. Çünkü kent mekânlarının oluşumunu, kullanımları öngören işlevsel boyut olduğu kadar hâkim toplumsal anlamlar, söylemler ve haz biçimlerini simgeleyen semantik ve estetik boyutlar da etkiler. Bu biçimler maddi koşullar içinde yapılan seçimlerin anlam sistemleri içinde birleştirilmesinde kendilerini gösterir. Sözgelimi mimarlık, binalar üretmek kadar ayrıca önceden tesis edilmiş toplumsal bilgi, değerler, gelenekler ve usuller bağlamında enformasyon veren, düzenlemeler yapan, yönergeler veren bir faaliyet olarak düşünülebilir. Mimari kararlar hâkim bir kültürel iklim içinde verilir. Mimarın bireysel katkısı bu kültürel güçler tarafından çerçevelenerek icra edilir (Francisco, 2007: 971-985). Kentsel varlıkları tahayyül eden soyutlayıcı etkinlik; sınırsız bir imgeleme ve hayal gücünün toplumsal güçlerden, söylemlerden, beğenilerden ve modalardan arınmış keyfiyetini değil tasarımcının tabi olduğu belli duygulanımlar ve düşünseller oluşturma geleneğinin, kültürel etosun, toplumsal hayata ilişkin kolektif iklimin semantik ve estetik yordamlarını takip eder. Clifford Geertz (1973: 50-51) bu olguyu betimlerken mimariden canlı bir örnek verir:

“Chartres Katedrali taş ve camdan yapılmıştır. Fakat sadece taş ve camdan oluşmaz; bir katedraldir, ama sadece bir katedral değil aynı zamanda belli bir toplumun belirli üyeleri tarafından belirli bir zamanda inşa edilmiş belirli bir katedraldir. Onun ne anlam taşıdığını anlamak, ne için olduğunu kavramak için taş ile camın umumi özelliklerinden fazlasını ve bütün katedrallerin ortak noktalarından çok daha fazlasını bilmeniz gerekir. Ayrıca -ve bence en kritik olanı- katedralin sonuçta somutlaştırdığı Tanrı, insan ve mimarlık arasındaki ilişkilerin özel kavramlarını (ne de olsa katedralin yapılmasını bunlar yönlendirmiştir) anlamanız gerekir”.

Kentsel varlık alanını oluşturan unsurlar kendilerine anlam atfedildikleri veya bir anlam şemasına göre biçimlendirildikleri anda artık kültürel dirler; salt fiziksel işlevlerinin ötesinde semantik ve estetik boyutlar kazanarak beşeri dünyaya mal edilmişlerdir. Beğeni ve anlam nesnelere dönüşmüşlerdir. Estetiği toplumsal kimlik ve benlik etiğine bağlayan genel söylemlerin anlatılaştırılması yoluyla anlam taşıyan kültürel öneme haiz işaretler haline gelmişlerdir. İnsanlar adına şeyleri imleme veya toplumsal anlamlar tesis etme ya da toplumsal iş yapma gücüne sahiptirler. Kültürel açıdan güçlüdürler. Çünkü fiziki ve zihinsel manipülasyonu pratikte birbirine bağlarlar (Woodward, 2016: 8, 11-12, 23). Bu yüzden kentsel tasarımda yolların, kenarların ve sınırların, bölgelerin,

düğüm ve odak noktalarının, işaret öğelerinin oluşturulması için öncelikle yapı malzemelerinin, bitkilendirmelerin belirlenmesi, nazım planların gerçekleştirilmesi gibi işlemlerin semantik ve estetik açılardan kültürel üsluplarla sentezlenmesi gerekir. Dolayısıyla maddi öğeler ve koşullar adeta tuvali, fırçayı, boyayı verir; kültürel yordamlar ise tasarımcılara resmi çizme yollarını gösterir. Bu perspektife göre en nihayetinde ortaya çıkan tasarlanmış ürün tasarlayıcı aktörlerin zihniyetlerini kuşatan kültürel yordamlar ve töreler ile tasarım imkânlarını belirleyen maddi unsurlar arasındaki uzlaşımın bir sonucudur.

Maddi koşullar ile kültür arasındaki bu ilişki Türk kentlerinin tarihsel serüveninde belirgin bir biçimde kendini gösterir. Tipik Türk kenti ve mahallesinin görünümü bireysel uygulamaların keyfi bir araya gelişi değil, kolektif yaşamın ürünüdür. Az nüfus yoğunluğu, dar sokaklar ve bahçelik arasında görünen evler bu kentsel dokunun ana niteliğini verir bize (Çizgen, 1994: 79). Enis Batur'a göre (1991: İstanbul İçin Şehr-i Engiz'den aktaran Çizgen, 1994: 78-79) Türk kentleri tabiat ile ilişkilerini nadiren kaybetmişlerdir. Bazı Avrupa kentlerinde olduğu gibi dar sokaklar üzerine yığılmış bir taş kümesi ile karşılaşılmaz. Özellikle 17. ve 18. Yüzyıllardan itibaren gittikçe yoğunlukları artan parsellerin arka bahçelerini de kaybeden, adeta taşlaşan Avrupa kentleri manzarası burada yoktur. Avrupa'nın büyük şehirlerindeki sıra sıra yükselen taş binalar Türk kentlerinde görülmez. Fakat buna paralel olarak kente Avrupa anlamında kent karakterini katan bu özelliğin Türk kentlerinde bulunmaması, bunları Avrupalıların daima birer köyden farklı görmemelerine neden olmuştur. Fakat Türk mahallelerinin köyden çok birer bahçe kent (garden-city) hüviyetini taşıdıkları, ancak bu kavram Avrupa şehircileri tarafından isimlendirildikten sonra anlaşılabilmiştir. Nevval Çizgen (1994: 79, 87-88) maddi koşullar, tabiat, gelenek ve kent ilişkisine ilişkin bu tarihsel analizi şöyle genişletir:

“Doğunun ve batının ihtişamına, sarayı merkez alan yerleşimine karşın Osmanlılar hep sadeliği gözetmişlerdir. Şehirleri sokak sistemine bağlamayı da gerekli görmemişlerdir. Büyük meydanlar, bulvarlar açmamışlardır. Bahçelerinde de bu eğilim vardır. Bahçeler doğanın bir parçası olarak yorumlanır. Doğaya yayılmış açık veya sınırlı bir bahçeye insan eli değmemiş gibidir.

[...]

“ [Örneğin] İstanbul bir bahçe şehridir, her yerinde su ve güneş vardır. Evler birbirine yaslanmış, yoğun görüntü verse de komşusunun manzarasını, havasını kesmez. [...] 1792 tarihinde herhangi bir Avrupa şehriyle benzerlik göstermez. Bunun nedeni de ekonomik ve sosyal yaşam tarzıdır. Aristokratik bir sosyoekonomik model olsa,

çevre düzenleme görkem ve debdebeye boğulacaktır. [...] Türk insanı ev içine bağlıdır. Bu yüzden iç bahçeler bile evi oluşturan binaların arasında, çoğu zaman iç avluların içindedir. Bahçelerin en büyük dekoru kameriyeler, parmaklıklar ve sergâhlardı. Bahçe ile ev arasındaki mimari bir bağlantı durumundaydılar.”

Türk ve Batı kent gelenekleri arasındaki bu karşılaştırma benzer ya da aynı maddi koşulların farklı kültürel yordamların filtrelerinden geçerek işlendiklerinde zengin tasarım çeşitlilikleri ortaya çıktığını bize gösterir. Birbirinin taklidi ya da endüstriyel şablonu olan modernizm ürünü tasarımları bir kenara bırakırsak (aşağıda bu konu kısaca analiz edilecektir) bu artefakt dünyadaki çeşitliliği mümkün kılan çok boyutlu bir ilişki dinamiğinin art alanda çalıştığını ileri sürebiliriz. Tasarımcının işlevsel, semantik ve estetik duyarlılıklarını kuşatan maddi koşullarının ve kültürel ikliminin tarihsel yığılmasından oluşan konjontürel çerçeve her bir tekil kent örneğinin anlamı, okunabilirliği ve imgenmesi üzerinde genetik izler bırakır.

5. Kent Tasarımında İletişimsel Bir Sorun Olarak Anlamın Yitimi
Günümüzde kentler modernizm, post-modernizm ve küreselleşme süreçlerinde birbirinin taklidi, tekbiçim endüstriyel çözümlerle donatılmış ve aşkın anlam yerine işlevsel anlamın öne çıktığı uzamlar haline gelmiştir. Yukarıda ifade edilen ve 20. Yüzyıla kadar özelliklerini koruyan eski Türk kent geleneğinin daha sonra kırsal kesimin hücumuna uğrayarak karakteristiğini yitirmesi bu gelişmenin en tipik örneklerinden biridir. Hızlı endüstrileşme ve kentleşme süreci içinde Türkiye hazır olmadığı bir göçün altında ezilmiş ve tüm özgün kentlerini yitirmiştir (Çizgen, 1994: 79). Ekonomik öncelikler, sanayileşme ve salt fiziksel yararlanmaya dayalı fırsatçı bir kentleşme biçimi bir çeşit anlam yitimiyle birlikte temayüz etmiştir.

Bu durum dünyada yaşanan genel eğilimin yerel düzeydeki bir yansımasıdır. Bugün dünyada kent, kültür ve tabiat ilişkisini yansıtan özgün kent tasarımlarının otantik uygulamaları yerini çimento, demir ve kauçuk gibi ham malzemelerin işlevsel bir yapay dünya kurmak üzere bir araya getirildiği bir yapı endüstrisi pratiğine bırakmaya başlamıştır. Konut ve kent mekânı ihtiyaçları tabiat ve kolektif gelenek etrafında oluşan anlamlar yerine işlevsel, semantik ve estetik boyutları birbirine gevşekçe bağlanmış endüstriyel bir pragmatizm ile karşılanır olmuştur. Kent tasarımının ekonomik mantığının, ekonomik olarak doğru şeylerin doğru yerlere doğru bir yoğunlukta konulmasını, yerel istihdam ile kümelenme stratejilerinin dengelenmesini, istihdam biçimlerinin değişen gereklerine göre

planlama yaklaşımlarının uyarlanması, gezinti ve ulaşım mesafelerinin yakınlığının eniyileştirilmesini, sosyal önceliklerle ekonomik çıkarların birleştirilmesini, mekânın kalitesinin ekonomik bir nitelik olarak teşvik edilmesini, mekân temelli stratejiler ile ekonomi arasındaki karşılıklı bağıllığını içeren bir ekonomik rasyolizasyona dayalı olduğu görülüyor (Mentz ve Goble, 2015: 149-153). Bugün bu ekonomik rasyonalizasyonun bir adım ötesine geçilerek modern kentin metro, otobanlar gibi hızlı ulaşım sistemleri ve iletişim teknolojileri yoluyla mekânsızlaşması süreci yaşanmaya başladı. Mekânsızlaşma süreci kentleri kendisine temas edilerek yaşanan yerler olmaktan ziyade hızla aşılarak bürolara, alışveriş ya da eğlence merkezlerine veya özel konutlara ulaşılan alanlara dönüştürdü. Kentin büyüyen boyutları kamu ve özel alanların her ikisinin sembolik ve işlevsel insicamını parçalarına ayıran bir çeşit özelleşmiş mekân kullanımına yol açtı. Çalışma ve yaşam alanı endüstrileşme sürecinde birbirinden ayrıldı. Özel alanda yaşam tamamıyla değişti. Yeni ulaşım teknolojilerinin kentin dışında çalışmayı ya da yaşamayı mümkün kılmasından dolayı kentin merkezi mekânları büyük miktarlarda insanın uğramadığı yerlere dönüştü. Bundan da öteye kentsel uzamı hızla aşabilme yeteneği kent sakinlerinin yakın fiziksel temasını ve bir kent çevresi inşa etme gücünü zayıflattı. İletişim ağları ve ulaşım kentin kamusal alanlarının tarihsel siyasal, ekonomik ve kültürel önemini gerilette (Madanipour, 1999: 884).

Estetik çözümler ise özgün buluşlardan ziyade kültürel uyarlamalarla giderilmeye başlandı. Sözgelimi Kuala Lumpur'un güneyinde baştan sona yeniden inşa edilen Malezya'nın yeni başkenti Putrajaya İslam geleneği ile bir Londra uyarlaması ya da sentezidir. Bakü eski Sovyet kent sistemine giydirilmiş Greko-Romen yüzeyler ve yeni yeni inşa edilen modern kompleksler (Od Kuleleri, Heydar Aliyev Kültür Merkezi gibi) ile karakterize olmaya başlamıştır. Beijing, Honkong, Doha, Singapur, Abu Dhabi gibi daha birçok küresel kent, gökdelenleri ve yaşam alanlarıyla birlikte New York şehrinin birer yerel uyarlaması gibidirler.

Günümüzde kent tasarımı uluslararası eğilimlere uyum sağlamak üzere birçok kentte mimari ve ticari tek biçimliliğin yaratımına yöneldi. Mekânların aynılığına yönelik hareket yerel inisiyatiflerden çok giderek uluslararası tasarımcıların ellerinde biçimlenen gelişme planlaması ile gayrimenkul yönetimi arasındaki güçlü bağlantı üzerine konumlandı. Diğer bir ifadeyle modern kent tasarımı tanımlanmış özgün bir mekândan ziyade belirsiz alanın bilindik

modern metotlar kullanılarak istimali ile ilgilenmeye başladı. Bu bağlamda belli bir kentle ilgili bağlamdaki yerellikler ve kimlik kent planlaması ve tasarımı için bir ön şart oluşturmaktan çok değişim potansiyelleri manasında odağa alınır oldu (Haas ve Olsson, 2014: 60). Yerellik küresel birörneğe uygulanacak bir uyarlama imgesi haline getirildi. Bu tarz bir uzamda kentin görünür, tutarlı ve net bir şekilde imgelenebilir bir peyzaj içinde bütünlüklü ve tamamıyla özgün bir kent kimliğine göre tasarlanabileceği bir dizi tasarım ilkesi önermek de gittikçe güçleşti. Kent, kente dair göstergelerin post-modern kodlarla birleştirilmesi yoluyla; şaşırtıcı ama yüzeysel gösterinin, doğal ve otantik olandan kopuşun, mekanik ve fütüristik mimarinin hızla değişen anlamlarıyla dolayımlanmış eklektik ve istikrarsız metinlere dönüştü; okunabilirliği azaldı. Hızla değişen, geçici imgelerin hâkimiyetindeki post-modern bir semantik muğlaklık kentlerin okunaklılığından ziyade şaşırtıcılığı, eğlenceyi, görsel şovları, ışık oyunlarını, kasti tutarsızlıkları ve tüketim odaklı insan hareketliliğini teşvik eder hale geldi. Bu gelişim insanın biyolojik, toplumsal ve kültürel katmanlarla donatılmış kodlarının hem kendi doğasıyla hem de bizzat kendi kaynağı olan doğa ile ilişkisinin kentsel tasarımlar tarafından perdelenmesi anlamına da gelmektedir.

Sonuç

Palo Alto ekolünün “her insan davranışının bir iletişim değeri vardır ya da iletişimde bulunmazlık olası değildir” şeklindeki beliti (Mattelart ve Mattelart, 2013: 55-56) bize insanın kolektif davranışına dair her şeyin açıkça bir iletişim değeri olduğunu söyler. Buradan hareketle bütün tasarım faaliyetlerinin de kaçınılmaz bir iletişim veçhesinin bulunduğu; tasarımın salt teknik pragmatizmle değil bütüncül bir kültürel anlam sistemleri ağı içine konumlandırılmış bir kurgulamayla gerçekleştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Kente dair tasarımlar da işlevsel çözümler aramayı içerdiği gibi bunun yanında bir çeşit iletişim tasarımı faaliyeti olarak düşünülmelidir. Çünkü kent tasarımı teknik meselelerin çözümüne ve işleve odaklı olarak gerçekleştirildiğinde arka planda bulunan kuşatıcı toplumsal kültürel anlam ağı göz ardı edilmiş olur. Kent tasarımına ilişkin yönetsel kararların mutlak iktisadi verimlilik ve mekanik etkinlik ölçütlerine göre alınması, kent planlaması sisteminin bu merkezi çizgi etrafında örgütlenmesi ve toplumun anlam iklimini kavrayamayışı kent sakinlerinin mekân tanımlamalarındaki ve kullanımlarındaki, kentsel kimlik

algılamalarındaki, estetik haz duyumsamalarındaki ve dolayısıyla genel olarak kentsel yaşam standartlarının yükselmesindeki başarısızlıkların kültürel tabanını oluşturur.

Kent işlevsel, semantik, estetik boyutlarıyla okunabilir, imgelenebilir bir artefakt ürün olarak değerlendirilmelidir. Kentsel alanların geliştirilmesine yönelik tasarım yöntemlerinin toplumsal ekoloji ve maddi koşullar ile kentsel tasarımı kuşatan ve tarihsel bir süreklilik içerisinde oluşmuş kültürel anlamları içeren bir topyekun yorumlamayla uygulanması gerekir.

Bu çalışma bu topyekûn uygulamanın genel konjonktürel çerçevesini şematize etmeyi amaçlamıştır. Şüphesiz her teorik çalışmada olduğu gibi bu çalışmada ortaya konulan genel yaklaşımın da görgül çözümlenmelerle iyileştirilmesi gerekir. Ayrıca genel bir çerçeve çizmeyi amaçlayan araştırmanın her alt başlığı ayrı bir kapsamlı araştırmaya kapı aralayacak akademik sorular ortaya koymaktadır. Çalışmanın, ana hatlarıyla daha ileri araştırmalar için tutarlı ve kapsayıcı bir izlek, eleştirel perspektifler için çerçevesi çizilmiş somut bir tartışma teması ortaya koyması bakımından önemli ve yararlı olduğu ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Bachelard, Gaston (2013). *Bilimsel Zihnin Oluşumu*. Çev. Alp Tümertekin. İtaki Yayınları, İstanbul.
- Baştan, Serhat (2009). *Kuramdan Uygulamaya Etkileşimli İletişim Tasarımı*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Baştan, Serhat (2017). "Bir İletişim Biçimi Olarak Fiziksel Nesnelerin Tasarımında Üç Boyut: İşlev, Semantik ve Estetik." *8. Uluslararası Girişimcilik Kongresi (8th International Congress on Entrepreneurship)*. 14-16 Temmuz 2017. Balıkesir.
- Cansever, Turgut (1997). *İslam'da Şehir ve Mimari*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Cassirer, Ernst (2011). *Sembol Kavramının Doğası*. Çev. Milay Köktürk. Hece Yayınları, Ankara.
- Çizgen, Nevval (1994). *Kent ve Kültür*. Say Yayınları, İstanbul.
- Francisco, Scott (2007). "the Way We Do Things Around Here: Specification Versus Craft Culture in the History of Building", *American Behavioral Scientist*. 50 (7): 970-988.
- Ganjavie, Amir (2015). "On the Future of Urban Design: Fabricating the Future through Bloch's Utopians", *Planning Theory*. 14 (1): 90-108.

-
- Garde, Ajay M. (2008). "Innovations in Urban Design and Urban Form: The Making of paradigms and the Implications for Public Policy", *Journal of Planning Education and Research*. 28: 61-72.
- Geertz, Clifford (1973). *the Interpretation of Cultures: Selected Essays*. Basic Books, Inc., Publishers, New York.
- Giddens, Anthony (2013). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*. Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Haas, Tigran, Krister Olsson (2014). "Transmutation and Reinvention of Public Spaces Through Ideals of Urban Planning and Design". *Space and Culture*. 17(1): 59-68.
- Heskett, John (2013). *Tasarım*. Çev. Erkan Uzun. Dost Yayınevi, Ankara.
- Kuhn, Thomas (2008). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Çev. Nilüfer Kuyuş. Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Lynch, Kevin (2010). *Kent İmgesi*. Çev. İrem Başaran. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Madanipour, Ali (1999). "Why are the Design and Development of Public Spaces Significant for Cities?", *Environment and Planning B: Planning and Design*. 26: 879-891.
- Martindale, Don (2012). "Önsöz". Max Weber, *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*. Çev. Musa Ceylan. Yarı İstanbul.
- Mattelart, Armand, Michéle Mattelart (2013). *İletişim Kuramları Tarihi*. Çev. Merih Zillioğlu. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mentz, Kobus, Susannah Goble (2015). "Urban Economics by Design Down Under", *Local Economy*. 30 (1): 149-162.
- Reader, John (2007). *Şehirler*. Çev. Fatine Bahar Karlıdağ. YKY Yayınları, İstanbul.
- Portugali, Juval, Egbert Stolk (2014). "A SIRM View in Design Thinking – an Urban Design Perspective". *Environment and Planning B: Planning and Design*. 41: 829-846.
- Shannon, Claude Elwood, Warren Weaver (1963). *the Mathematical Theory of Communication*. University of Illinois Press, USA.
- Simmel, George (2009). *Bireysellik ve Kültür*. Çev. Tuncay Birkan. Metis Yayınları, İstanbul.
- Şahin, Yusuf (2015). *Kentleşme Politikası*. Ekin Yayınları, Bursa.
- Türkoğlu, Nurçay (2010). *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*. Urban Kitap, İstanbul.
- Wagner, Jacob A. (2003). "the Politics of Urban Design: The Center City Urban Renewal Project in Kansas City, Kansas", *Journal of Planning History*. 2(4): 331-355.
-

Weber, Max (2012). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*. Çev. Musa Ceylan. Yarı Yayınları, İstanbul.

Woodward, Ian (2016). *Maddi Kültürü Anlamak*. Çev. Ferit Burak Aydar. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

www.göbeklitepe.com, erişim tarihi: 29.06.2017

